

Israels etablering av en arameisk nasjonalitet

Splitt og hersk, eller positiv minoritetspolitikk?

Vedtaket om å etablere arameere som en ny etnisk-religiøs nasjonalitet i det israelske folkeregisteret møtte sterk motstand fra de etablerte kirkene.

av HANS MORTEN HAUGEN

Den israelske nasjonalforsamlingen Knesset støttet i februar 2014 å etablere en ny kategori i folkeregisteret: arameere. Lovendringen må ses i lys av en vektlegging av det jødisk-kristne verdifelleskapet og en avstandstaken til islam og pan-arabismen.

Denne artikkelen forklarer grunnlaget for en arameisk identitet og identifiserer felles målsettinger mellom arameere og israelske myndigheter, men søker også å nyansere kirkekritikken. Kirkenes Verdensråd brukte i en kritisk respons betegnelsen «palestinsk-arabiske kristne» om denne nye kategorien.¹ Assembly of the Catholic Ordinaries i Israel brukte betegnelsen «kristne palestinere» og framholdt at vedtaket ville «omdefinere vår identitet». ² Loven ble signert av innenriksministeren i september 2014, og da var betegnelsen «aramaisk».

Senere har en ny lov fjernet kravet om avgift til domstolene for å få godkjent tilhørighet til gruppen, men det er fortsatt krav om en rettslig kjennelse, med bruk av advokat, for å få tillatelse til å søke Population and Immigration Authority om å få godkjent status som arameer.³ I tillegg til at kategorien er blitt snevrere enn ordlyden i det opprinnelige forslaget må søkere følge visse prosedyrer for å oppnå arameisk nasjonalitet, altså tilhørende den arameiske nasjon. Merk at jeg ikke bruker betegnelsen «minoritet» om denne statusen, som følge av at folkegrupper i regionen ikke ønsker denne betegnelsen. Kirkene holder heller fram sin lange og ubrutte historie.

Vedtaket reiser spørsmål om prosess og formål, om motstand fra etablerte identitetsbærere og om hvilke formelle krav til intern organisering som er rimelig å forvente av en anerkjent nasjon. Israel har også vedtatt en nasjonalitetslov fra 2018,⁴ som artikkelen ikke drøfter. Jeg omtaler de folkegruppene som har en spesiell status i de israelske

militære styrkene (Israeli Defense Forces, IDF),⁵ men viser ikke hele Israels etno-religiøse mosaikk.

To besøk til Sør-Tyrkia (1999 og 2000) og et opphold i Jerusalem i 2005–2006 har gitt meg innsikt i kirkene hvis kirkemedlemmer er aktuelle for å kunne søke om å bli tilhørende den arameiske nasjon, som vi skal se under. Det finnes ingen akademisk litteratur (på engelsk) om det lovverket som gir arameerne denne statusen, og jeg gjengir medieintervjuer, e-postutvekslinger og et lengre zoom-intervju med talspersonen for arameisk identitet i Israel, Shadi Khalloul Risho.

Problemstillingen som artikkelen søker å besvare, er: Hvordan kan de israelske lovene som oppretter en arameisk nasjon, forstås i lys av etno-religiøs identitetspolitikk – å arbeide for og støtte grupperes rett til sin identitet og kultur – og hvordan kan vi forstå reaksjonene til kirkeaktørene om at lovene undergraver kollektive identiteter?

Hvem er arameere?

Det arameiske språket ble spredt langt utover den folkegruppen som gjennom det siste årtusenet før vår tidsregning ble omtalt som arameere. Grunnen er at både assyrerne og noe senere babylonerne antok arameisk som offisielt språk. Jøden Jesus Kristus og de fleste andre jøder på hans tid snakket arameisk. To av bøkene i Det gamle testamentet, Daniel og Esra, er delvis skrevet på arameisk. Både deler av Talmud og den mye brukte jødiske bønningen Kaddish («hellig») er på arameisk.

Et fönikisk-aramaisk alfabet med 22 bokstaver kjent som *estrangela* ble i før-kristen tid tatt i bruk av alle arameisk-talende, bortsett fra mandeerne (se under). Med opprettelsen av øst- og vestsyriske kirker og utbredelsen av melkitter (se under) ble det utviklet ulike skriftspråk.⁶ Arameisk-talende områder kom under gresk, persisk og arabisk kulturell dominans. Arameisk har overlevd primært som kirkespråk i særlig den syrisk-

ortodokse kirken, men ifølge en studie opprinnelig publisert i 1984 snakkes språket ennå av tre hundre tusen mennesker.⁷ Tre landsbyer noen mil nord for Damaskus, deriblant Maaloula, snakker moderne *vestaramaisk*.⁸ Moderne *vestlig syriansk* – omtalt både som *sentral* neo-aramaisk og *turoyo* – snakkes i Tur Abdin-området i det sørlige Tyrkia og noen områder i det nordøstlige Syria.

I kjerneområdet er det kun tre tusen som snakker *turoyo*, men på verdensbasis er det flere som snakker språket.⁹ Det mest brukte språket er moderne *østlig syriansk* – også omtalt som nordøstlig neo-aramaisk. Det snakkes av assyrere eller kaldeere, hovedsakelig i Nord-Irak, men også i Vest-Iran og Sørøst-Tyrkia, og kan deles inn i fire undergrupper.¹⁰ Det minst utbredte språket er *mandaisk*, som snakkes av noen hundre i området rundt byen Ahvaz i det sørvestlige Iran.¹¹

Folkene som snakker disse språkene – med unntak av mandeerne – kan knyttes til seks orientalske og katolske kirker i Midtøsten, i tillegg til åtte kirker i India.¹² De orientalske kirkene (syriske, armenske, koptiske og etiopisk-ortodokse) brøt med de andre kirkene på kirkemøtet i Khalkedon i 451 etter uenighet om Jesu guddommelige og menneskelige natur.

De seks kirkene er maronittisk (Den maronittiske kirken, grunnlagt i 410 – Marons dødsår), syrisk-ortodoks, syrisk-katolsk (grunnlagt 1782, disse to omtales som «vestlige syriske»), assyrisk (offisielt Østens assyriske kirke, skilte lag med Østens gamle kirke i 1964) og katolsk-kaldeisk (grunnlagt 1552, disse omtales som «østlige syriske»). Disse kirkene ledes av patriarker med hovedsete i henholdsvis Bkerki (20 km nord-øst for Beirut), Damaskus, Beirut, Erbil og Bagdad (både Østens gamle og katolsk-kaldeisk). Størst er Den syrisk-ortodokse kirken, men dette skyldes hovedsakelig antallet kirkemedlemmer i India, der kirken, som offisielt heter Den syrisk-ortodokse kirke av Malankara, anerkjenner patriarken i

Damaskus som sitt overhode.

Fem av de seks kirkesamfunnene omtalt over er anerkjent av staten Israel – sammen med seks andre kirkesamfunn¹³ – men ikke den assyriske og Østens gamle kirke. En av disse øvrige seks kirkene har en interessant historisk tilknytning til det arameiske språket, nemlig den melkittiske gresk-katolske kirken, med patriarken i Damaskus. Det gresk-katolske patriarkatet ble opprettet i 1724, men navnet melkitt («konge») ble fra det femte århundret brukt om arameisk-talende som aksepterte Khalkedon og knyttet seg til Bysants, og som i 1273 år lå under den gresk-ortodokse kirken i Antiokia.¹⁴

De to vestlige syriske kirkene hadde tidligere hovedsete i dagens Sør-Tyrkia, men disse ble flyttet som følge av fordrivingsstrategien og massakrene som også de syrisk-ortodokse kristne ble utsatt for av ungtyrkerne; fordrivingen og massakrene omtales som «sverdet» (*seyfo*).¹⁵

Det arameiske språket, ikke bare kirkespråket, har altså vært en identitetsbærer. Det engelske ordet for «Aram» er «Syrian/Syriac», som også har vært brukt som navn på et folk, men arameisk har blitt stadig mer brukt.¹⁶ Sammenstillingen «Syriac-Aramaic» er brukt av Den syrisk-ortodokse kirken i Jerusalem.¹⁷ Internasjonalt går organisasjonen som ble stiftet i 1983 som Syriac Universal Alliance (SUA), og som har konsultativ status i FN, nå under navnet World Council of Arameans (Syriacs) (WCA).¹⁸

For å komplisere bildet ytterligere er benevnelsen *assyrisk* – oftest begrenset til dem som tilhører østsyriske kirker – vanlig.¹⁹ På internasjonalt nivå finnes Assyrian Universal Alliance (AUA, etablert i 1968), med hovedkontor i Teheran og hvis generalsekretær, Yonathan Betkolia, har den ene plassen i det iranske parlamentet som er reservertet det assyriske folket. Assyriske nasjonale organer i fem land er medlemmer i AUA,²⁰ og under kongressen i 2018 kom det en hilsen fra den

iranske presidenten.²¹ Begrepet assyrisk brukes av personer med arameisk identitet i en spesifikk kontekst: drømmen om en assyrisk statsdannelse – i Nord-Irak.²²

Begrepet arameisk er mer utbredt blant dem med en vestlig orientering, mens begrepet assyrisk brukes blant dem med en østlig orientering. Samtidig vet vi at det finnes ulike arameiske språk, og at disse kan knyttes til ulike kirkesamfunn. Videre er antallet språkbrukere lavt, iallfall i de vestlige delene av Midtøsten. Med denne bakgrunnen skulle man tro at det å etablere en arameisk nasjon burde være vanskelig. Hva har skjedd, og hvorfor har det skjedd i Israel?

De israelske kriteriene for anerkjennelse av nasjoner er relevant. Før 2014 hadde to folkegrupper en særlig status, ved å ha inngått avtaler om tjenestegjøring i det israelske forsvaret (IDF):

©©©

Blant mange kristne i staten Israel er det en viss motstand mot å bli for sterkt knyttet til denne staten.

©©©

Drusere (1956) og tsjerkessere (1958).²³ Blant drusere bosatt på Golanhøyden, ønsker en stor andel ikke å bli statsborgere, stemme ved valg,²⁴ eller gjøre tjeneste i IDF.

Det er videre relevant å nevne at det finnes en egen enhet for beduiner (og kristne) i IDF.²⁵ Men lovene om arameisk nasjonalitet har ikke gitt arameere noen IDF-status tilsvarende den drusere og tsjerkessere har.²⁶ Dersom en IDF-status for arameere skal oppnås, krever dette at IDF inngår avtaler med et representativt organ for arameerne.

Andre krav for å bli erklært som en nasjon?

Krav for å bli erklært som en nasjon må identifiseres induktivt. Jeg finner sju formål, basert på hvordan forkjempere for anerkjennelse av arameisk nasjonalitet ordlegger seg:

For det første, bekreftelse av den arameiske identiteten og kulturarven.²⁷

For det andre, å styrke båndene til staten Israel, der avtjent verneplikt i IDF både oppfattes som uttrykk for lojalitet til staten Israel og åpner for sterkere integrering og like rettigheter i det israelske samfunnet.²⁸ Nettverkene Israeli Christian Recruitment Forum – tidligere IDF Christian Recruitment Forum – og Christian IDF Officers Forum er overlappende. IDF har selv laget promoteringsvideoer,²⁹ og Utenriksdepartementet løfter fram kristnes rolle i IDF.³⁰

For det tredje, å skape en overbygning for en ny type kristen identitet – på tvers av konfesjonelle grenser. Israeli Christian Aramaic Association (ICAA) – som har 513 medlemmer³¹ – ledes av maronitten Khalloul Risho, som støtter at Israel fremmer mangfold.³²

For det fjerde, å styrke det kristen-jødiske fellesskapet ved å løfte fram arameisk språk som noe som forener dem, historisk og i nåtid. Ifølge Khalloul kan en slik erkjennelse av den arameiske språkførtiden «styrke Israel som en jødisk stat»,³³ noe som overser at det er revitaliseringen av hebraisk som har vært instrumentelt for å oppnå nettopp dette.

For det femte, å distansere seg fra (militant) islam. I tillegg til Khalloul Risho har Gabriel Naddaf, prest i den gresk-ortodokse kirken i Nasaret, vektlagt dette hensynet.³⁴ Han var i perioden 2012–2016 leder av det nevnte IDF [nå Israeli] Christian Recruitment Forum.³⁵ Han var kontroversiell³⁶ og har måttet leve med anklager om upassende oppførsel – anklager som ble henlagt i 2018.³⁷

For det sjette, å understreke at Israel er «det eneste landet for de forfulgte kristne i Midtøsten».³⁸ Det er vanskelig å vurdere hvilken tiltrekning staten Israel har for disse, men det er relevant at Israel er den eneste staten i verden som har nedfelt i sitt lovverk at man kan registrere seg som

arameer. En visjon, uttrykt av Aramaic Maronite Center, er å «forene alle kristne i Midtøsten».³⁹

For det sjuende, å uttrykke en form for anti-arabisme, som respons på en lang tradisjon med aktiv kristen pan-arabisme.⁴⁰

Alle disse formålene er relatert til det jeg i problemstillingen omtaler som etno-religiøs identitetspolitikk, utviklet i ulike former for samspill med israelske myndigheter. Jeg har her ikke presentert innvendinger mot disse formålene, men kommer tilbake til dem under.

Motstand fra etablerte identitetsbærere

Som bakgrunn er det relevant å peke på at den eneste holdningsundersøkelsen blant kristne i Israel og De okkuperte palestinske territoriene (OPT) viser betydelig forskjell i støtten til en påstand om at det å inneha offentlige stillinger viser forpliktelse og lojalitet til sitt land; for respondenter fra OPT er støtten på 92 prosent, mens for respondenter fra Israel er den på 63 prosent.⁴¹ Det er rimelig å anta at motstanden mot stillinger i IDF er større enn motstanden mot andre offentlige stillinger.

Blant mange kristne i staten Israel er det altså en viss motstand mot å bli for sterkt knyttet til denne staten, samtidig som disse ikke ønsker å framstilles som illojale.

Reaksjonene mot loven om arameisk nasjonalitet som kom våren 2014, var svært skarpe. Kirkenes Verdensråd uttalte at loven innebar en «uakseptabel avskjæring av hele samfunn fra deres kulturelle identitet», at «israelske myndigheter ikke maktet å skille mellom myndighetsautoritet og religiøs autoritet», og at loven «ødelegger kristen identitets hellighet».⁴² Denne kritikken baserer seg på en forventning om at man skal tilhøre det kirkesamfunnet man vokser opp i. Friheten til å velge religion og frihet fra religion er imidlertid en helt essensiell del av tros- og livssynsfriheten, og den sterkt kategoriske avstandstaken

fra Kirkenes Verdensråd kan derfor anses som problematisk.

Likevel er det viktig å anerkjenne den rollen kirkene i Israel spiller for å støtte opp om den palestinske nasjonen, samtidig som de er brobyggere mellom israelske og palestinske narrativer. Spørsmålet er om dette hindres som følge av at *enkeltpersoner* gis en mulighet til å be om å bli registrert som arameer. Gitt at potensialet for selvidentifisering som arameer er lavt – som vi også skal se under – og gitt at det kreves en rettslig kjennelse om at man er arameer, der det tilkommer advokatutgifter på 1500–1700 NIS (ny israelsk shekel, tilsvarer 4200–4700 norske kroner), er det vanskelig å se for seg en massiv overgang.

Kritikken fra det katolske fellesmøtet var ikke like skarp, men de uttaler blant annet at «[i]sraelske politiske myndigheter insisterer i økende grad på at kristne palestinere [i Israel] ikke

©©©

Det er viktig å anerkjenne den rollen kirkene i Israel spiller for å støtte opp om den palestinske nasjonen.

©©©

er arabere og ikke en del av det palestinske folket» og videre: «Denne kampanjen har som klart mål å skille kristne fra deres muslimske landsmenn.»⁴³

Det er vanskelig å overprøve *opplevelsen* av at dette faktisk er intensjonen. Samtidig må det understrekes at det er kirkene selv og deres medlemmer som definerer sin identitet og sitt forhold til andre religioner, ikke israelske myndigheter.

Selv om begge de to kritiske responsene til 2014-loven rommer en forståelse av at lovens intensjon har vært å svekke palestinske og kristen-muslimske bånd ved å tillate en ny kristen identifisering, er det ikke gitt at dette har vært den israelske regjeringens primære intensjon. Snarere er det rimelig å anta at en vel så viktig intensjon var

å forenkle adgangen til å avtjene verneplikt i IDF.

Relevant her er at minoritetsstatus kan forstås som et frivillig valg for den enkelte. Selv om Israel bare er observatør til Europarådet, kan det i denne sammenheng også pekes på artikkel 3.1 i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter:⁴⁴

«Enhver person som tilhører en nasjonal minoritet, skal ha rett til fritt å velge å bli behandlet eller ikke å bli behandlet som sådan, og det skal ikke oppstå noen ulempe som følge av dette valg eller av utøvelsen av de rettigheter som er knyttet til dette valg.»

En tilsvarende bestemmelse finnes ikke i den ikke-bindende FN-erklæringen om nasjonale minoriteter fra 1992.⁴⁵ Uten å gå inn i en større drøfting er det relevant å påpeke at i Vest-Europa står den individuelle friheten sterkere enn hensynet til kollektive identiteter, men denne rettigheten er altså slått fast i en konvensjon som også gjelder stater i Øst-Europa.

Verken rammekonvensjonen eller FN-erklæringen oppstiller noen prosessuelle eller numeriske krav for å bli erklært som nasjonal minoritet. Likevel er det relevant med mer innsikt i hvor mange arameerne i Israel (potensielt) utgjør.

Krav til intern organisering av en nasjon?

Det mest oppsiktsvekkende i informasjonen fra Khalloul Risho er at han mener at potensialet for den arameiske nasjonaliteten i Israel er 135 000 mennesker,⁴⁶ som vil innebære at samtlige kristne i staten Israel velger denne identiteten. Selv om det nok kan finnes noen israelske arabere som ønsker å svekke sine palestinsk-arabiske bånd, er det å registrere seg som arameer et betydelig skritt.

De som i dag forstår seg som arameere i Israel, utgjør ifølge Khalloul Risho 1700 personer,⁴⁷ men i et annet intervju ett år senere opererer han med

tallet 15 000.⁴⁸ Andre opererer med to hundre familier.⁴⁹ Uansett snakker vi om et lite antall.

Mer innsikt i potensialet for en arameisk nasjonalitet får man ved å se på medlemstall i kirkene. Vi har sett at Den syrisk-ortodokse kirken i Jerusalem har brukt betegnelsen «Syriac-Aramaic». Den syrisk-ortodokse kirken i Jerusalem har ikke flere enn fem tusen medlemmer, de fleste i et eget syrisk nabolag i Betlehem,⁵⁰ og tallet på syrisk-ortodokse og syrisk-katolske i Israel er på «noen hundre» hver.⁵¹ Potensialet her er altså svært begrenset. Rapporten fra Knesset omtaler i tillegg to av de tre østsyriske kirkene,⁵² som i Israel har svært få medlemmer. Knesset-rapporten nevner at 2014-retningslinjene fra Population and Immigration Authority *ikke* har med disse kirkene.⁵³ Jeg er ikke kjent med om spesifiseringen betyr at personer fra disse kirkene *ikke* vil få mulighet til å regnes som arameere, men ved registreringen *må* man oppgi kirkesamfunn.

De som tilhører den maronittiske kirken, som offisielt heter Archeparchy of Haifa and the Holy Land og Patriarchal Exarchate of Jerusalem and Palestine oppgis å utgjøre 7500–10 000 personer.⁵⁴ I den maronittisk-pregede småbyen Jish (hebraisk: Gush Halav) snakker noen familier et språk som omtales som «Syriac-like»,⁵⁵ altså arabisk med innslag av arameisk/syriansk. Den maronittiske menigheten i Jish har prioritert undervisning i arameisk språk og identitet. Kjernen i en arameisk nasjon kan antas å tilhøre den maronittiske kirken.

Mens loven *ikke* omtaler medlemmer av Den romersk-katolske kirken («Latin») blant dem som kan søke om arameisk nasjonalitet, inkluderes de 56 000 gresk-katolske («melkitt») og de omtrent 43 000 gresk-ortodokse. Medlemmene av disse to kirkesamfunnene utviser generelt lavere lojalitet til de israelske myndighetene enn personer som i Midtøsten omtales som «Latin».⁵⁶ Den forventningen disse møter fra sine kirker, lokalsamfunn

og familier, innebærer at det er lite sannsynlig at flere enn noen hundre av dem vil søke om arameisk nasjonalitet.

Flere søk på kirkeledere, «aramaic» og «Israel» har ikke resultert i funn av kirkeleder som har ytret seg til fordel for arameisk identitet. Selv om søket ikke fanger opp arabiske eller hebraiske kilder, er det sannsynlig at en slik eksplisitt støtte ville blitt gjengitt i engelskspråklige israelske medier.

Selv om maronitter altså vil utgjøre kjernen i en arameisk nasjonalitet, er koplingen mellom «syriac» og «aramaic» som gjøres av Den syrisk-ortodokse kirken i Jerusalem, interessant og kan drøftes ut fra fire mulige forhold. For det første er det relevant at denne kirken har en ubrutt historie og der kristne i Tur Abdin-regionen i Tyrkia fortsatt snakker et språk, turoyo, som ligger svært nær Jesu opprinnelige arameisk. Språket videreføres i liturgispråket i andre deler av verden. Å vise denne forbindelsen er med på å gi denne kirken stolthet, og derfor er det ikke unaturlig at kirken bruker arameisk når den presenterer seg, særlig fordi «Syriac» kan gi forvirrende assosiasjoner til landet Syria. For det andre er begrepet ortodoks som del av navnet forvirrende for mange siden kirken faktisk tilhører den orientalske kirkefamilien, og fordi ledelsen i Den gresk-ortodokse kirken i Jerusalem har vært involvert i flere salg av kirkeeiendommer som har vært omstridte blant andre kirkesamfunn. For det tredje kan dette være en måte å vise den språklige forbindelsen mellom arameisk og syrisk på.⁵⁷ For det fjerde kan det være at lovene om registrering som arameer er positivt mottatt. Den forrige erkebiskopen i Den syrisk-ortodokse kirken i Jerusalem, Swerios Malki Mourad (1996–2018), sluttet opp om det palestinske narrative.⁵⁸ Denne siste forklaringen er derfor lite sannsynlig, mens de tre første alle er rimelige forklaringer. Det er naturlig at en kirke som bruker arameisk som liturgispråk, ønsker å

promotere seg som arameisk, for å understreke forbindelsen til Jesus Kristus. Dette innebærer ikke nødvendigvis en tilslutning til arameisk nasjonalitet etablert av staten Israel.

Kan andre arenaer brukes til å mobilisere rundt en arameisk identitet? Et forsøk på ukentlig opplæring i arameisk i grunnskolen i Jish lyktes med å få økonomisk støtte til å trykke lærebøker i arameisk fra Israels undervisningsdepartement.⁵⁹ Dette prosjektet ved grunnskolen i Jish har imidlertid møtt motstand hos (den muslimske) rektoren.⁶⁰

Det er også gjort forsøk på partibyggning. Partiet Bnei Brit HaHadasha («Sønner av Det nye testamente») ble etablert av Nasaret-innbygger Bishara Shlayan i 2013. Det har senere skiftet navn, først til Ihud Bnei HaBrit («Forente allierte», foreningen tenkes mellom kristne og jøder), og etter å ha stilt i 2019 under navnet Hatnuah Hanotzrit Haliberalit («Liberal kristen bevegelse») med 610 stemmer,⁶¹ var stemmetallet på Ihud Bnei HaBrit 408 i 2021.⁶² Shlayan var medstifter – sammen med Naddaf – av Israel [da IDF] Christian Recruitment Forum.⁶³

Khalloul Risho har ingen tro på et spesifikt kristent parti i Israel.⁶⁴ Han har vært kandidat for Yisrael Beiteinu og spesifiserer svært tydelig hva kristne ikke kan stemme.⁶⁵

Hvor stort gjennomslag har ICAA? I tillegg til 2014-loven er organisasjonens så langt viktigste seier en dom fra 2019 som sier at foreldre kan velge å sende barna til enten arabisk- eller hebraisk-språklig skole, og kommunen har plikt til å besørge transport dersom dette innebærer lengre reisevei.⁶⁶

Israelske myndigheter har finansiell mulighet til å styrke den arameiske identiteten på andre måter, og ytterligere gjennomslag på andre områder er absolutt mulig.

I mangel på objektive kriterier i folkeretten for krav til intern organisering for å oppnå status som

nasjon, er det relevant å identifisere hva som faktisk er gjort. Oppbyggingen av en organisasjon, ICAA, et nettverk, Israeli Christian Recruitment Forum / IDF Christian Officer Forum, og et kultursenter, Aramaic Maronite Center, innebærer at forkjempere for en arameisk nasjonalitet har en tilstrekkelig grad av intern organisering.

Konklusjon

Problemstillingen ble formulert slik (forkortet): Hvordan kan de israelske lovene som oppretter en arameisk nasjon forstås i lys av etno-religiøs identitetspolitikk, og hvordan kan vi forstå reaksjonene fra kirkeaktørene om at lovene undergraver kollektive identiteter?

Drøftingen viser at det er sterke gjensidige interesser mellom israelske myndigheter på den ene siden og forkjempere for arameisk identitet på den andre, og at begge fremmer en etno-religiøs identitetspolitikk. Forkjempere for både en palestinsk og en pan-arabisk identitet opplever derimot en slik politikk som uheldig.

Israel har åpnet for at kristne som ønsker det, kan frikoples fra den større arabiske nasjonen, og har i den sammenheng etablert tre virkemidler: (i) innføre arameisk nasjonalitet i folkeregisteret, (ii) rettslig frakjenne tilhørighet til arabiske institusjoner og identitet og (iii) støtte trykking av lærebøker i arameisk.

Forkjempere for arameisk identitet kan legge vekt på sju ulike formål. Hva gjelder formålet om innvandring av forfulgte kristne, er det relevant å peke på at en for stor andel ikke-jøder i Galilea lenge har vært betraktet som et problem av israelske myndigheter. Innvandring av personer som eventuelt blir registrert som arameere, vil forsterke dette problemet, men disse kan likevel ha en sterkere identitet til staten Israel enn mange såkalte arabiske israelere.

Til slutt: Er kirkeaktørenes oppfatning av at lovene undergraver kollektive identiteter kor-

rette? Den enkeltes valg av minoritetstilhørighet er nedfelt i konvensjoner av både Europarådet og FN, men som nevnt har betegnelsen minoritet liten oppslutning i Midtøsten. Mange unge kan likevel ta sine egne valg om både kirketilhørighet og annen tilhørighet, noe som iallfall vil *utfordre* kollektive identiteter. Samtidig, basert på de politiske preferansene til Khalloul Risho,⁶⁷ kan kirkene hevde at forkjemperne for en arameisk nasjon er få og ikke representative.

• f •

HANS MORTEN HAUGEN, cand.polit., dr.jur., er professor i internasjonal diakoni ved VID vitenskapelige høyskole, og var i perioden 2007–2021 leder av Sabeel og Kairos Norge.

- 1 Kirkenes Verdensråd, «Concern over Israeli law on the status of Arab Christian citizens» (2014); oikoumene.org/en/resources/documents/general-secretary/statements/concern-over-the-israeli-knesset-law.
- 2 Assembly of the Catholic Ordinaries, «Christian Palestinians in Israel: a threatened identity?» (2014); omtaler forslagsstiller Yariv Levin; lpj.org/posts/christian-palestinians-in-israel-a-threatened-identity.html.
- 3 Avgiften var 1140 nye israelske shekel (noe over 3000 norske kroner); se Eti Weissblei, «Arameans in the Middle East and Israel: Historical Background, Modern National Identity, and Government Policy», Knesset Research and Information Center, 2017, 6. Jeg har forsøkt å få oppdaterte tall, både fra Befolkningsregisteret og ved å gå via Weissblei i Knesset og Trutt ved den israelske ambassaden, men ikke lyktes, angivelig som følge av jeg som ikke-israelsk borger ikke kan påberope meg innsynsrett.
- 4 Fullt navn er Basic Law: Israel as the Nation-State of the Jewish People, vedtatt med 62 mot 55 stemmer.
- 5 Merk at også unge samaritaner – med religiøse bånd til Gerizimfjellet utenfor Nablus, også dersom man bor i bydelen Holon i Tel Aviv – kan gå inn i IDF; se Davide Lerner og Esra Whitehouse, «Not Muslim, Not Jewish: Ancient Community in the West Bank Feels Increasingly Israeli», Haaretz (10. mai 2018).
- 6 Arman Akopian, *Introduction to Aramean and Syriac studies: A Manual* (Piscataway, N.J.: Gorgias Press, 2017), s. 223–226. På s. 230–232 beskrives hvordan versjoner av estrangela-skriften spredte seg til Persia og helt til Øst-Turkestan (dagens Kina).
- 7 Ibid., s. 492; forkortet versjon av Klaus Beyer, *The Aramaic Language: Its distribution and subdivisions* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1986). Se også Margherita Farina, *What is Syriac and what is Aramaic according to Syriac grammarians (8th-16th cent.)*, *History and Philosophy of the Language Sciences* (2020); hiphilangsci.net/2020/03/07/what-is-syriac.
- 8 Akopian, Introduction, s. 493; SIL International regner språket som truet: endangeredlanguages.com/lang/3839.
- 9 Geoffrey Khan, «The Neo-Aramaic Dialect Spoken by Jews from the Region of Arbel (Iraqi Kurdistan)», *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 62, nr. 2 (1999), 213–225, bruker betegnelsen sentral neo-aramaisk; tilsvarende brukes av SIL International: endangeredlanguages.com/lang/3502.
- 10 Khan, «The Neo-Aramaic» omtaler også en jødisk «dialekt», i tillegg til fire andre dialekter, se også Akopian, Introduction, s. 492, som omtaler den jødiske dialekten targumic; se også SIL International: endangeredlanguages.com; søkeord Northeastern Neo-Aramaic.
- 11 Akopian, Introduction, s. 492; Khan, «The Neo-Aramaic», s. 213, skriver «spoken until recently ...»; SIL International betegner mandeisk som «alvorlig truet»; endangeredlanguages.com/lang/4659.
- 12 Ibid., s. 448.
- 13 Jewish Virtual Library, «Minority Communities in Israel: The Christian Communities of Israel» (2019); jewishvirtuallibrary.org/the-christian-communities-of-israel (“Recognized” Communities).
- 14 Akopian, Introduction, s. 217–218; Palestina ble kjerneområdet til arameisk-talende melkitter.
- 15 David Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia during World War I* (Piscataway, N.J.: Gorgias Press, 2006), s. 433–436.
- 16 For arameisk identitetshistorie, se Johnny Messo, *Arameans and the Making of Assyrians: The Last Aramaic-speaking Christians of the Middle East* (Aramaic Press, 2017).
- 17 Se syriacorthodoxarchdiocese.wordpress.com/syriac-aramaic-church-history (udatert).
- 18 World Council of Arameans (Syriacs), «Name change: SUA to WCA» (udatert); i 2012 leverte organisasjonen under navnet SUA et innspill til FNs menneskerettighetsråd, se A/HRC/21/NGO/108.
- 19 For assyrisk identitetshistorie, se flere foredrag på assyriatv.org/om-oss; for begrepet assyrisk brukt i Israel, se Yaacov Maoz, «Assyrian Jews in Israel» (2020); assyriatv.org/2020/02/lecture-by-dr-yaacov-maoz-about-assyrian-jews-in-israel.

- 20 Disse er (alfabetisk): Armenia, Australia, Georgia, Iran og Russland; se aau.net/affiliates.
- 21 Iran Press, «Rouhani: Assyrians have a share in all pains and sufferings in Iran» (21. september 2018).
- 22 Også arameere kan uttrykke slike visjoner; for utsagnet tillagt Shadi Khalloul Risho om å «create a homeland for the Aramean people ...», se Aramean Democratic Organization, «Lecture about Israel's recognition of the Arameans» (2017), aramean-dem.org/English/Articles/Sadi-Khalloul/e.htm.
- 23 Dette gjelder bare for menn, og etter dialog med respektive ledere; se Randall S. Geller, «The Recruitment and Conscription of the Circassian Community into the Israel Defence Forces, 1948–58», *Middle Eastern Studies*, 48, no. 3 (2012), 387–399; doi.org/10.1080/00263206.2012.661722; tsjerkessernes opprinnelsessted er i området rundt byen Sotsji, nord for Svartehavet. Om drusere i IDF, se Ingvild Aslaugsdotter Fosse Jansen, «To serve ... it's a matter of belonging». *En kvalitativ studie av drusere og identitet i Israel og Israel Defence Forces*, masteroppgave, Universitetet i Oslo. DUO Vitenarkiv. urn.nb.no/URN:NBN:no-73272, 15, note 31.
- 24 The Times of Israel, «Protests and violence as Druze in Golan vote in local elections» (30. oktober 2018).
- 25 Allerede i 1948 ble Unit 300 eller IDF Minorities Unit, senere kjent som Sword Unit, etablert; den ble nedlagt i 2015; for den nye enheten som er del av Israels Sørkommando, se Anna Ahronheim, «Arab Christians and Bedouins in the IDF: Meet the members of Unit 585», The Jerusalem Post (12. januar 2020); Det finnes i tillegg det som omtales av IDF som Bedouin Trackers Unit, med «noen hundre kommandosoldater»; se idf.il/en/minisites/technology-and-innovation/these-5-advanced-tools-keep-our-borders-safe (10. januar 2016); tallet på beduiner som rekrutteres til IDF årlig, varierer fra 90 (The Economist, «New Israeli towns Looking south» (17. august 2013)) til 357 (Anna Ahronheim, «Elite Beduin trackers guarding Israel's border with Lebanon», The Jerusalem Post (17. desember 2016)). For misnøye med den felles beduin-kristne enheten, se Amit Barak, «IDF Promotes Highest-Ranking Christian Soldier», *israel365news* (8. januar 2019).
- 26 Jewish Virtual Library, «Minority Communities in Israel».
- 27 Zoom-intervju med Shadi Khalloul Risho 27. oktober 2020, som understreket dette som det viktigste formålet.
- 28 Amit Barak, «IDF Promotes Highest-Ranking Christian Soldier», *israel365news* (8. januar 2019). Vedkommende er gresk-ortodoks fra Nasaret.
- 29 IDF, «Israel Dreams» (opprinnelig publisert 31. juli 2018; lagt ut på youtube 23. januar 2020), youtube.com/watch?v=TpoxobjWOZE.
- 30 Israeli Ministry of Foreign Affairs, «Christians serving in the IDF» (25. desember 2013), mfa.gov.il/MFA/Israel Experience/People/Pages/Christians-serving-in-the-IDF-Dec-2013.aspx.
- 31 Zoom-intervju 27. oktober 2020.
- 32 Ofer Aderet, «Neither Arab nor Jew: Israel's Unheard Minorities Speak Up After the Nation-state Law», Haaretz (9. september 2018); Aramean Democratic Organization, «ICAA – Israeli Christian Aramaic Association» (udatert), aramean-dem.org/English/Ronny-Issa/e.htm. For Khalloul Rishos begeistring for Israel i 2014, se: youtube.com/watch?v=iEoPCPPSrmc.
- 33 Brandon Showalter, «Israeli Christian Plans to Build Town for Aramaean Christians to Preserve Aramaic Language, Culture», Christian Post (31. august 2018).
- 34 Andrew E. Harrod, «An Israeli Christian Discusses Religions of War and Peace in the Holy Land», Religious Freedom Coalition (24. november 2014); se også Israeli Ministry of International Affairs, «Christians serving in the IDF. A growing community» (25. desember 2013). Khalloul uttrykte i 2015 at kristne som stemte på noen av de fire partiene på den såkalte Felleslisten (midlertidig oppløst både i 2019 og i 2021), ville «forråde sitt folks interesser», og at ønsket om Jerusalem som palestinsk hovedstad innebærer kalifatet; se ICEJ News, «Polls show a dead heat in Israeli elections» (25. februar 2015).
- 35 Naddaf nevnes – sammen med Bishara Shlayan (se under) – i en reportasje om israelske patrioter; se Norman Berdichevsky, «Christian Arab Patriots», *New English Review* (2019).
- 36 The National Coalition of Christian Organizations in Palestine, «Fr. Gabriel Naddaf Does Not Represent Christians or Christianity in the Holy Land» (27. november 2014).
- 37 Revital Hovel, «Prosecution Closes Case of Sexual Allegations Against Prominent Israeli Arab Priest», Haaretz (5. oktober 2018). Informasjonen om at Naddaf ikke er aktiv, er fra zoom-intervju 27. oktober 2020.
- 38 Brandon Showalter, «Israeli Christian Plans».
- 39 Aramaic Maronite Center, «About Center» (2016), web.archive.org/web/20160701004312/http://www.aramaic-center.com/about.html.
- 40 Takk til Sven-Thore Kloster for dette poenget, formidlet i e-post av 26. oktober 2020.
- 41 Sabeel, «The Sabeel Survey on Palestinian Christians in the West Bank and Israel» (2006), 91; fosna.org/files/fosna/SabeelSurveyPalChristians2006.pdf.
- 42 Kirkenes Verdensråd, «Concern over Israeli law» (egen oversettelse).
- 43 Assembly of the Catholic Ordinaries, «Christian Palestinians in Israel».

- 44 Europarådet, Rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter, 1993, coe.int/en/web/minorities/text-of-the-convention; se også coe.int/en/web/minorities/etats-partie.
- 45 FNs generalforsamling, Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, A/RES/47/135 (1993).
- 46 Ofer Aderet, «Neither Arab nor Jew». Et tall på 110 000–120 000 som «møter villkårene for å endre deres registrerte nasjonalitet», spesifisert etter kirkesamfunn, oppgitt av Weissblei, «Arameans», s. 6. For det mest upresise anslaget, se Brandon Showalter, «Israeli Christian Plans», som skriver at Israel har «404,000 citizens, 4.6 percent, [that] are non-Arab Christians or are members of other ethnic groups». Selv om dette inkluderer russere, filippinere og andre, er tallet minst 200 000 for høyt.
- 47 Ofer Aderet, «Neither Arab nor Jew».
- 48 Shira Kadari-Ovadia, «Israeli Court Rules That Aramean Minority Can Choose Jewish or Arab Education», Haaretz (17. oktober 2019).
- 49 Jonathan Lis, «Israel Recognizes Aramean Minority in Israel as Separate Nationality», Haaretz (17. september 2014).
- 50 Alex Shams, «Learning the language of Jesus Christ», 2015; roadsandkingdoms.com/2015/learning-the-language-of-jesus-christ.
- 51 Weissblei, «Arameans», s. 6.
- 52 Weissblei, «Arameans», s. 3. Ancient Church of the East omtales ikke.
- 53 Weissblei, «Arameans», s. 6.
- 54 I denne oversikten varierer det betydelig fra år til år: Ronald G. Roberson, «The Eastern Catholic Churches 2017», s. 4; web.archive.org/web/20181024215818/http://www.cnewa.org/source-images/Roberson-eastcath-statistics/eastcatholic-stat17.pdf. Kilden hevdes å være Annuario Pontificio, som ikke har en slik oversikt. De fleste kilder opererer med tallet 10 000 eller «ikke mer enn 10 000», og det var dette tallet Khalloul Risho nevnte i Zoom-intervju 27. oktober 2020.
- 55 Begrepet «Syriac-like» er hentet fra en.wikipedia.org/wiki/Maronites—in—Israel.
- 56 Sabeel, «The Sabeel Survey», s. 87.
- 57 Shadi Khalloul Rosh, Zoom-intervju 27. oktober 2020.
- 58 Mourad var en av fire kirkeledere bak The Jerusalem Declaration on Christian Zionism, avgitt i 2006; voltairenet.org/article144310.html
- 59 Ofer Aderet, «Neither Arab nor Jew». Wikipedia viser til «preservation attempts of the Aramaic language and Aramean ethnic identity» i Jish; se en.wikipedia.org/wiki/Maronites—in—Israel.
- 60 E-post fra Shadi Khalloul Risho 17. oktober 2020, der han understreker at undervisningen ikke videreføres på skolen i skoletiden, men fortsatt foregår; han mener det er feil at undervisningen er stanset – «quickly came to a halt» – se: en.wikipedia.org/wiki/Maronites—in—Israel.
- 61 en.wikipedia.org/wiki/September—2019—Israeli—legislative—election.
- 62 en.wikipedia.org/wiki/2021—Israeli—legislative—election.
- 63 Dave Gavlak, «Israel's Arab Christians and Jews: Brothers in Arms?», The Times of Israel (22. oktober 2013). I 2013 var disse tre innledere på seminaret Israeli Christians: Breaking Free; se Steve (ikke etternavn), «We are not Arabs. We are Christians who speak Arabic» (2013); israelseen.com/2013/10/05/we-are-not-arabs-we-are-christians-who-speak-arabic.
- 64 Zoom-intervju 27. oktober 2020.
- 65 ICEJ News, «Polls show».
- 66 Griffin Paul Jackson, «Israel Supreme Court Ruling Backs Aramean Christian Rights», Christianity Today (24. oktober 2019); se også Shira Kadari-Ovadia, «Israeli Court».
- 67 ICEJ News, «Polls show».